

Gamla tryckare i dansmusikgenren

ULRICEHAMNS KYRKA 16 SEPTEMBER 2007

I **MUSICA ALTA** spelar Roy Andersson altbasun, Sven Berger tenordulcian, Sven Jansson tenorpommer och Lillot Piehl basdulcian.

I **MUSICA BASSA** spelar Karin Johansson blockflöjter, Nadja Janlert fiddla, Dan Olsson fiddla, Kenneth Medin gamba och Göran Josefsson luta.

Dessutom medverkar Satoko Berger-Fujimoto som slagverkare och danskonsult.

Nr	Förmodad dansbenämning:	Instrumentation/ensemblen
A. 274	Tedesca?	(krumhornskvartett)
B. 192	Gagliarda?	(d:o)
C. 229	Passamezzo?	(bassa=blockflöjt, stråkar, luta)
D. 141	Saltarello?	(alta=basun, pommer, dulcianer)
E. 143	Passamezzo?	(bassa)
	med Saltarello?	(växelspel alta/bassa)
F. 249	Basse danse Magdalena*	(lutsolo resp. bassa)
H. 252	Allemande?	(alta)
K. 181	Ballo? I	(luta och stråkar)
L. 182	Ballo? II	(blockflöjt, stråkar, luta)
M. 206	Passamezzo?	(alta)
N. 220	Allemande?	(alta)
O. 232	Courante?	(bassa)
P. 198	Courante?	(bassa)
N. 220	Allemande?	(alta)
Q. 221	Coranto?	(luta och stråkar)
N. 220	Allemande?	(alta och bassa)
R. 204	Passamezzo? [=Pavane "Dellestarpe"***] med Saltarello?	(alta)
S. 290	Gaillarde*	(cornamusa, stråkar, luta)
Valda stycken ur OLAUS MAGNUS' Historia om de nordiska folken (1555)		
U. 255	Taniec, polsk dans?	(bassa/alta)
V. 175	Tedesca? I (=Pavanne*)	(alta)
X. 209	Tedesca? II	(bassa)
Y. 161	Tedesca? III	(alta/bassa)
Z. 159	Branle double	(bassa/alta)

Konserten är den andra i serien *Sjuehundra år på sju konserter*.

Nästa konsert
den 30 september

Idehistorisk introduktion kl. 18.00
Flerstämmighet kl. 18.30

Bröderna Hessens dansmusiktryck 1555

Johann Gutenberg i Nürnberg på 1440-talet var sannolikt den förste att med rörliga typer trycka biblar och andra böcker, och på musiksidan var det Ottaviano Petrucci i Venedig som 1501 började ge ut tryckta noter.

Convivium Musicum har på sista tiden sysslat med en (ofullständigt bevarad) samling nottryck med 322 danssatter, publicerad 1555 av bröderna Paul och Bartholomeus Hessen i Breslau (nuv. Wrocław), och vi har, delvis från originalnotskrift, delvis från rekonstruktion, spelat oss igenom närmare 200 av dessa satser. Repertoaren i dagens konsert har valts bland numren 135-322, vilka alla är fyrstämmiga.

Kanske med tack för eller med hopp om sponsring har bröderna försett samlingen med bl.a. följande prunkande dedikation: "Till den Högste Stormäktigaste Fursten, Herr Maximiliano, Konung av Behem, Ärkehertig av Österrike, Markgreve i Merhern, Hertig av Lücemburg och Schlesien, Markgreve av Lausatz &c., vår Nädigaste Herre och Konung" - "Datum Breslau på den Heliga Påskdagen av det 1555:e Året, Eder Konungsliga Världigaste Underdånigste tjänare, bröderna Paulus och Bartholomeus Hessen, avlönade instrumentaler i den Kungliga Staden Breslau."

Brödernas reklamtext lyder: "Många Fina Ljuvliga Småstycken av Spansk, Italiensk, Engelsk, Fransk extraktion - över tre hundra danser med sex, fem eller fyra stämmor, spelbara på alla slags instrument och hopsamlade med största flit och aldrig tillförne utkomna i tryck [lögn! - se nedan], tryckta i Breslau hos Crispinum Scharffenberg."

"The Real Book" på 1500-talet

Bröderna Hessens dansmusiktryck kan jämföras med våra jazzmusikers flitigt använda "The Real Book". Visserligen var den tryckta upplagan förmodligen inte stor, men repertoaren spreds vidare till olika länder även handskriftligt genom flitiga kopister, bl.a. till Danmark och Erik XIV:s hovkapell i 1560-talets Sverige (vilket *Convivium* visat i två tidigare konsertprogram).

Problemet med den felande diskantstämman

Av de ursprungligen fem stämböckerna tycks det inte finnas ett enda arkiv eller bibliotek som har en komplett uppsättning. Överallt saknas i varje fall *Discantus*-boken med högsta stämman, i dansmusik från 1500-talet oftast den melodibärande. - Snopet? - Ja, på sätt och vis, men samtidigt har det varit intressant och stimulerande att utifrån de bevarade understämmorna noggrant och stilmädat försöka åter skapa den förlorade överstämman, särskilt som det både för bearbetaren och testensemblerna snart stod klart att det är rasande bra musik som nästan helt och hållet legat oanvänd under flera hundra år. - Dessutom kan nu "convivianerna" i Göteborg stoltsera med att vara de första att låta moderna människor lyssna och kanske rent av dansa till dessa minst 450-åriga musikstycken!

Konkordanser (samma arrangemang i annan källa el. samma melodi i annat arrangemang, ev. annan genre).

Under bearbetning och genomspelning av materialet har efterhand vissa danser kunnat igenkännas och spåras till andra 1500-talskällor. Cirka 20% av materialet finns sålunda i dansböcker tryckta hos Pierre Attaignant i Paris 1530 och 1550 samt hos Francesco Bendusi i Venedig 1553. Konsertprogrammet innehåller ett par sådana konkordanser, vilkas titlar därför markerats med asterisk (*). Eftersom dansmusik ofta hämtar sina melodier från sånger, var det inte oväntat att några associationer till visor också infunnit sig.

Danser, danspar, pardanser, ringdanser

Alla frågetecken efter titlarna i programföljden beror på att titlar helt saknas i bröderna Hessens nottryck. Stämböckerna emellan har det varit bara numreringen som hållit ihop styckena. Efter att i ett visst stycke ha fastställt taktart och andra kännetecken (originalnoterna har inga taktstreck) kan man ändå inte helt säkert veta danstyp. Beroende på tempo kan t.ex. samma stycke tolkas som pavane eller allemande. "Pavane?" får alltså betyda "sannolik, förmodlig eller tänkbar pavane". 'Allemande' är ju franska för "tysk dans". I tysklanderna kunde den rätt och slätt heta 'Tantz', vilket på polska blev 'taniec'. I italiensk tolkning kallades samma dans för 'tedesco'.

Långt ifrån tvärsäkra har vi försökt hålla isär fransk 'galliarde' ("munter dans") och italiensk 'gagliarda', liksom fransk 'courante' ("springdans") och italiensk (el. engelsk) 'coranto' (lyss till Q 221!). Italienska termen 'passamezzo' blev på franska ibland 'passemaize' men oftare inordnades denna dans under beteckningen 'pavande'/'pavenne' ("påfågelsdans"). Eftersom bröderna Hessen inledande säger sig ha hämtat musik även från Spanien, är det möjligt att vissa danser som vi klassat som 'passamezzi' motsvarar vad dansmästaren Arbeau i sin bok (1589) kallar 'pavane d'Espagne'.

Ofta kopplade man ihop en dans i jämn taktart med en dans i tre- eller sextakt (ev. med samma melodi som för-dansen). Pavane med galliarde brukar kallas det "klassiska dansparet". På samma sätt kan passamezzon följas av en 'saltarello'. 'Basse danse' (som har sina rötter i 1400-talet) försågs på 1500-talet ibland med en efterdans kallad 'tourdion'. Basse-dansen utkonkurrerades kring mitten av 1500-talet av pavane och galliarde, vilka i sin tur på dansgolvet alltmer fick vika för passamezzo och saltarello.

Alla hittills nämnda danser är pardanser. 'Branle' (el. 'ronde', med anor från medeltiden), är däremot en övergripande beteckning för en rik flora av ringdanser/ringlekar av folklig karaktär (kvarlevande motsvarighet hos oss är jullekar av typ "Räven raskar" och "Skära havre").